

MUSEUM STAVANGER

Årbok 2012

122. ÅRGANG

REDAKTØR: HARALD HAMRE

Utstein Kloster – eldst og yngst i MUST

Jørg Eirik Waula

I Norge ble det etablert 30 klostre i middelalderen, hvorav fire av disse lå på nåværende svensk side av grensen. Felles for disse anlegg er at det er lite synlige rester av dem i dag. Unntaket er Utstein Kloster som i restaurert og rekonstruert utgave er et tilnærmet fullstendig klosteranlegg og dermed det eneste vi har bevart i Norge fra denne tid.

Klosteret ble bygget på midten av 1200-tallet, men selve opprettelsen kan ha skjedd en god del tidligere. Etter reformasjonen i 1537 ble både bygningen og det tilhørende jordegods overdratt til kongen. Dette kom i norsk eie fra 1700 og fra midten av 1700-tallet fungerte klosterbygningen som fogdegård og seinere som sete for familiene Garmann og Schanche. Bygningene ble formelt overtatt av «Nævnden for bevarelse av Utstein Kloster» i 1935, og i de følgende tiår ble det foretatt omfattende restaureringsarbeider under ledelse av arkitekt Gerhard Fischer.

I 1953 ble driften organisert som en stiftelse. Offisiell gjenåpning skjedde den 10. august 1965 av kong Olav V. Virksomheten har fra denne tid vært todelt: På den ene side museumsdrift, hvor anlegget er åpent for publikum for besøk og omvisninger. De siste år har besøkstallet ligget på 15-20.000, hovedsakelig i sommerhalvåret.

Tidlig i restaureringsfasen ble det også foreslått at klosteret «i fremtiden skulle bli bebodd og tjene som et studie- og samlingssted for åndsarbeidere». Dette ble etterhvert tatt inn i stiftelsens vedtekter. På 1960- og 70-tallet var man svært restriktiv med hensyn til hvilke aktører som fikk benytte klosteret. I utgangspunktet var det offentlige institusjoner samt organisasjoner knyttet til forskning, forvaltning, undervisning og kirke som fikk holde sine møter og seminar her. Private bedrifter fikk gradvis slippe til utover på 1980-tallet, mens arrangementer i regi av enkeltpersoner – f.eks. bryllup og åremålsdager – først ble tillatt etter tusenårsskiftet.

Å skaffe tilstrekkelige midler til restaurering, løpende vedlikehold og drift har vært en kontinuerlig kamp ovenfor bevilgende myndigheter. Klosteret har all-

Koret i Utstein Kloster kirke. Altertavle og prekestol er typiske eksempler på "Stavanger-renessansen" fra tidlig 1600-tall. Snekkerarbeidet er utført av Andrew Smith og malerarbeidet er tilskrevet Godtfried Hendschel.
Foto: Tom Haga.

tid hatt et stort innslag av egeninntekter, men dette har ikke forhindret driftsunderskudd år om annet. De største bidragsyterne til driften har vært Rogaland fylkeskommune, Stavanger kommune og vertskommunen Rennesøy. Styret har tatt en rekke initiativ for å få faste årlige tilskudd over statsbudsjettet. Dette har vært fulgt opp av politikere både på lokal- og riksplan, godt assistert av media, men uten å lykkes.

Stiftelsens styre har også arbeidet for å styrke den faglige del knyttet til klosteret. I 1999 ble det tatt initiativ til et samarbeid med Stavanger Museum og Arkeologisk museum om formidling, utstillinger, pedagogisk opplegg for skoler samt forskning. Noen ordning på disse områdene kom ikke i stand fordi slike konsulentarbeider måtte finansieres av klosteret – noe de økonomiske rammer ikke gav rom for.

Etter hvert som konsolideringsprosessen i norske muséer skred fram utover 2000-tallet, ble det klart at Kulturdepartementet vektla permanente organisatoriske sammenslåinger mellom institusjoner i stedet for «løser» samarbeidsavtaler. Klosterstyret holdt lenge på en fortsatt selvstendig status, men etter større driftsunderskudd i 2009 og 2010, ble det gjort vedtak om å innlede drøftinger med Museum Stavanger med sikte på en fullstendig konsolidering. Prosessen dro av forskjellige årsaker noe ut i tid, men i desember 2011 kunne en presentere en løsning med klare paralleller til øvrige avtaler MUST hadde inngått.

Utstein Kloster ble fra 1. januar 2012 innlemmet som en del av MUST og organisatorisk lagt til Kulturhistorisk avdeling. I utgangspunktet skal driften videreføres, både med hensyn til museal drift og som kurs-/konferansested og selskapslokaler. I avtalen er det vektlagt at museumsdriften skal styrkes med utstillinger, pedagogisk opplegg for skoler samt generelle publikumstiltak. I statsbudsjettet for 2012 ble MUST tilgodesett med omkring en halv million kroner til disse formål.

Klosteret har i løpet av det siste tiår gjennomgått betydelige utbedringsarbeider. Mest synlig er de utvendige fasader hvor sementmørtel fra tidligere restaureringer er blitt skiftet ut med kalkmørtel av middelaldersk type. Deretter ble veggene kalkpusset og hvittet. Det har vært utført omfattende dreneringsarbeider både i klostergården og i kjelleren. Det tekniske anlegg er blitt oppgradert ved at elektriske sikringstavler er ombygd, nødløslanlegg installert i henhold til dagens forskrifter og energibesparende varmestyringsanlegg er på plass. Det meste av inventaret i spise-, oppholds- og overnattingsrom er skiftet ut. Utstyr på kjøkken er fornyet og kjøle- og frysekapasitet er betydelig utvidet. De fleste vinduer med ettlags glass er

skiftet ut, og utvendige dører står nå for tur. Det er også innredet nye rom i kjelleren både for vinlager og kombinert utstillings- og serveringslokale. Et vesentlig tilskudd til klosteranlegget er oppføringen av Abbedens Hus. Dette var en murfirkant vest for klosteret som lå som ruin store deler av 1900-tallet. På bakgrunn av idéskisser fra arkitekt Louis Kloster og seinere fullstendige tegninger fra arkitekt Helge Schjelderup, er det ført opp en bygning i to etasjer på ruinen. Bygget har fått en middelalderlig utforming og med materialbruk og håndverksteknikker fra denne tid. Bygget vil bli åpnet forsommeren 2013 og vil være et kombinert møte- og utstillingslokale. Utstein Kloster vil bety et betydelig tilskudd til MUST. Utenom de eldste steinkirkene er dette det eneste intakte middelalderbygg i Rogaland. Dette utfyller på en god måte tilknytningen til middelalderbyen Stavanger. Ved sin beliggenhet i nabokommunen Rennesøy tydeliggjør dette også det regionale perspektiv – både historisk og kommunikasjonsmessig. Kirke- og bygningshistorisk er klosteret også unikt i kraft av å være det eneste gjenværende i Norge. Samorganiseringen innebærer også utfordringer. Et middelalderbygg har behov for kontinuerlig oppfølging og vedlikehold. Her er en avhengig av jevne og forutsigbare offentlige tilskott. Videre må slike arbeider holde en høy antikvarisk håndverksstandard. Det har vært mulig å bygge opp et slikt fagmiljø i Stavanger, men det er sårbart. Det må derfor hele tiden være jevnlig og aktuelle aktiviteter som kan vedlikeholde dette. Plassering av Utstein Kloster i MUST må derfor sees på som en styrke i dette arbeidet.

SUMMARY

Utstein Monastery is Norway's only preserved medieval monastery, originally built in the late 1200s. It was re-opened in 1965 after a comprehensive programme of restoration, and has since been run as a museum and conference centre. Annual visitor numbers are 15–20,000. There have been major improvements and restoration works carried out in recent years, with the most important and conspicuous being the harling of the exterior with lime plaster. The Abbot's House, having been a ruin, has also been reconstructed in a medieval form. In order to secure the monastery's finances and to strengthen its work within a professional museum environment, from 1 January 2012 Utstein Monastery became a division of Museum Stavanger.

